

DE
NATUUR
VAN DE
MAAND

Redactiecommissie:

J. A. Nijkamp (eindredacteur)

Drs. W. G. F. Schroevers, H. Wals

22e serie - 1971 - No. 5

Tekst : J. A. Nijkamp, op grond van informaties van Dr. A. C. V. van Bommel.

Natuur in augustus/september: J. A. Nijkamp

Tekeningen: Erica Nijkamp

Paddestoelen

Hoewel het aantal paddestoelen in ons land kleiner geworden is, mogen we in augustus en september nog altijd vele en mooie paddestoelen verwachten (*niet plukken!*)

Aandere herfst verschijnselen

Van een aantal bomen beginnen de bladeren al te verkleuren; van sommige (bv. linde en kastanje) vallen ze al af.

Vogels

Vooraf in de tweede helft van september is de trek van vogels in de morgen duidelijk te zien.

**GEMEENTELIJK SCHOOL- EN KINDERTUINEN
RAALTESTRAAT 4 - 'S-GRAVENHAGE**

Veranderingen in het aantal benodigde exemplaren moeten — bij voorkeur schriftelijk — worden opgegeven aan het bureau.

Aandacht voor het weer Vaak is er in de tweede helft van augustus aanhoudend regenweer; dikwijls onweert het ook. Als de wind ruimt ('naar rechts draait', dus van W. naar N. gaat) nemen de regen-kansen af; bij krimpemde wind (draaiing naar links, dus over N. naar W. of over W. naar Z.) nemen de regen-kansen toe. September geeft vaak een mooie nazomer en soms een vroege herfst.

Boerenzegswijzen: Een krimperd is een stinkerd.
Zuidwest regennest.
Avondrood water in de sloot, maar ook: Morgenrood water in de sloot.
Veel wind, weinig regen.
Als niet de bij de korf verlaat let op dat het snel regenen gaat.
Als de muggen dansen is 't met de regen gedaan.

Wat bloeit? In tuinen bloeien dahlia's, asters, herfstasters, chrysanthen, O.I.-kers en nog veel andere bloemen.
Langs de wegkant en in de wei zien we nabloei van veel voorjaarsbloemen: dovenetels, hondsdrif, boterbloemen, soms zelfs pinksterbloemen. Echte zomerbloemen zijn: bereklauw, wilde wortel en sintjanskruid. De heide is in augustus op haar mooist.

Wat staat in vrucht? Heel veel planten. Het opvallendst zijn de planten met vlezige vruchten: lijsterbes, vlier, gelderse roos, kamperfoelie (ook nog met bloemen), berberis, bosbessen en bramen. Let ook eens op bitterzoet.

Welke insecten? Op bloeiende buddleya's en op hemelsleutel veel mooie vlinders als kleine vos, dagpauwoog en misschien atalanta.
Er zijn veel wespen. Op het platteland komen de stalvliegen in huis (zij steken). Het aantal muggen is groot. De jonge hommelmkoninginnen gaan al overwinteren. 's-Avonds horen we in de struiken het 'tsiek-tsiekt-tsiekt' van de groene sabelsprinkhaan.

Houden van dieren

INLEIDING

Als u Van Dale opslaat bij het werkwoord "houden" vindt u twee dichtbedrukte kolommen, een hele pagina in dit grote woordenboek, die geheel aan dit werkwoord gewijd zijn.

In deze les willen we over twee dingen spreken: over *het houden van dieren* en over *het houden van dieren*. Zouden de kinderen het begrijpen? Het is misschien wel aardig om met deze puzzle te beginnen: "Iemand, die dieren houdt, moet van dieren houden", maar ook omgekeerd: "Iemand, die niet van dieren houdt, moet geen dieren houden."

Bij het "houden van bijvoorbeeld dieren" zet Van Dale: "Tot zijn gebruik, gerief of genoegen in zijn huis of omgeving hebben en bekostigen". Bij "Van iemand houden" zegt Van Dale "Grote genegenheid voor hem voelen; hem of haar liefhebben".

Ik ben het met de eerste betekenis van "houden van" niet eens. Een dier is geen kruiwagen of een stuk speelgoed; een dier leeft en voor iets levends dragen we heel andere verantwoordelijkheid dan voor iets, dat niet leeft. We mogen bij "het houden van een dier" dus niet alleen denken aan ons eigen "gebruik, gerief of genoegen"; we moeten ook denken aan "het genoegen" van het dier; we moeten van het dier houden. Het houden van dieren neemt steeds meer toe en het aantal soorten dieren, dat gehouden wordt, groeit ook regelmatig. Er zijn redenen om daar blij om te zijn, maar ook andere, die ons met zorg vervullen. Het leek ons daarom goed het houden van dieren eens als onderwerp voor een les te nemen.

Om op een aantal punten goed geïnformeerd te zijn vroegen we inlichtingen aan Dr. A. C. V. van Bommel, wetenschappelijk hoofdamtenaar bij het Rijks Museum van Natuurlijke Historie in Leiden en oud-directeur van de Diergaarde Blijdorp in Rotterdam. Hij zond ons zijn inlichtingen toe in een vorm, waarin ze rechtstreeks voor publicatie bruikbaar zijn. We zijn hem bijzonder dankbaar, dat wij ze in deze Natuur van de Maand mogen gebruiken. De gedeelten, die wij woordelijk aan zijn inlichtingen ontleenden, zijn met een sterretje aangegeven, maar ook zonder sterretjes ontleenden wij veel aan hem.

MENS EN DIER

Bij het houden van dieren zijn er twee partijen: mens en dier en in ons geval dus kind en dier. In het meest ideale geval is er sprake van een wederzijdse sympathie: het kind schept plezier in het dier en het dier vindt het leuk om in gezelschap van het kind te zijn.

Het is niet zo heel moeilijk om ons deze situatie in te denken: kind en hond. Wanneer een hond jong in een gezin komt waar ook een kind is, is de kans groot, dat de hond zich heel erg aan het kind hecht. De hond laat dat ook merken: hij kwispelt met zijn staart of toont op andere

wijze, dat hij blij is als het kind uit school thuis komt, hij is uitbundig als hij mee naar buiten mag en hij kan in een heleboel spelletjes met het kind meedoen; hij rent achter een weggeworpen bal aan, hij trekt en sjoert aan een touw of aan een stok, die het kind in de hand houdt, hij holt achter het weglopende kind aan en hij gromt als een ander het kind te na komt.

Een idealer vriendje dan een hond is eigenlijk niet te bedenken voor het kind.

Het is niet zo moeilijk om de oorzaak van dit ideale gedrag te reconstrueren. Honden stammen af van wolven en wolven zijn kuddedieren. Een kuddedier is "sociaal ingesteld", d.w.z. dat het behoefte heeft aan het gezelschap van soortgenoten, waarmee het op bepaalde manieren samenleeft. Het jonge dier heeft in de eerste plaats behoefte aan spelen: met de moeder en met nestgenoten worden alle mogelijke spelletjes gedaan, die in relatie staan tot het latere leven van het dier. Die spelletjes zullen bijvoorbeeld betrekking hebben op het achtervolgen, vangen en doden van een prooi of op het eigen vluchten of verdedigen. Een hond is naar zijn aard een dier, dat een levende prooi opmerkt (reuk, gehoor, gezicht), dat die prooi achtervolgt om hem tenslotte met de bek te grijpen en hem te doden door hem te schudden (breken van de nek) of hem te bijten. Bij het vechten moet de hond proberen de hals van zijn rivaal te pakken te krijgen en aan de andere kant moet hij er voor zorgen, dat hij zijn eigen hals beschermt. Laat de kinderen maar eens opletten hoe een stoeiende hond dat doet! In en voor het gevecht moet hij "angstaanjagend" zijn. Hij wordt dat door groter te lijken dan hij is: hij zet de haren in de buurt van de kop recht overeind en dat zelfde zien we in een baan, die recht over de rug loopt. Hij brengt zijn oren iets naar voren. Hij wordt ook angstaanjagend door heel diep te grommen en door zijn tanden te laten zien (optrekken van de bovenlip). Dreigt hij in het gevecht met een soortgenoot te verliezen dan moet hij de schade zoveel mogelijk beperken: hij geeft zich gewonnen, in jongenstaal "genade". Hij doet dat door zijn ogen kleiner te maken (samenknijpen van de oogleden), de oren plat naar achteren te leggen, de haren strak tegen de huid aan te drukken, iets door te zakken in de achterpoten en de staart tussen de poten te houden.

In een kudde heerst een rangorde en de hond is van nature geneigd het dier, dat in rangorde boven hem staat, zijn aanhankelijkheid te betuigen en hem tegen gevaar te verdedigen. Hij likt bijvoorbeeld het sociaal hogerstaande dier, hij rolt op de grond met onbeschermd hals en hij gromt als het gevaar loopt. Al deze elementen zijn op een of andere wijze terug te vinden in het spelen van een hond met een kind, dat hij onder bepaalde omstandigheden (als hij goed en met begrip behandeld wordt) als een "sociaal hogerstaande soortgenoot" wil zien. Is er voor een kind in de omgang met een hond een hoger ideaal denkbaar dan "hond" met hem te zijn? Als dat zo is zal een kind ook nooit denken, dat het "maar een hond" is. Dergelijke honden bestaan niet. Mensen, die dat menen zijn "maar mensen!"

Een wat minder ideaal dier is de kat. Het is van nature een solitaire rover, die zich niet zo heel veel aan soortgenoten gelegen laat liggen. Nu zijn katten alleen in volwassen staat solitair. In het nest leven zij samen met hun moeder en met hun broertjes en zusjes. Op die heel jeug-

zijn we veel meer geld kwijt en... de dieren kunnen bij ons nooit de verzorging krijgen, die ze in dierentuinen te beurt valt.

KOOIVOGELS EN PAPEGAAIEN

Wie graag vogeltjes wil houden kan een keus maken uit een aantal soorten, die al lang in volières worden gehouden en daarin ook zijn geboren. Kanaries, die in een kooi zijn geboren, weten niet beter of het hoort zo. In het wild zouden ze dood gaan, net als wij wanneer we zonder iets in een oerwoud worden neergezet. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor die gezellige Grasparkieten en voor nog wat soorten als Japanse Meeuwttjes. Die op te sluiten in een ruime, goed schoongehouden en lichte volièere is net zo min erg als het houden van kippen in een goede en goed onderhouden ren.

Helaas zijn er ook heel veel mensen, die (vaak uit statusoverwegingen) vogels willen houden, die een ander niet heeft.

Van de apen weten we toevallig heel precies de aantallen, die ingevoerd worden. Van de vogels, die uit Azië, Afrika en Zuid Amerika worden ingevoerd weten we dat niet. Als dat er miljoenen zouden zijn, hoeft dat niemand te verbazen. Dat Senegal alleen al 3.000 Grietze Roodstaart Papegaaien per jaar uitvoert, is toevallig bekend geworden. Dat zijn gevallen om van te griezelen, want op die manier wordt de dierenwereld in streken, waar men nog geen last heeft van de vervuiling van water, bodem en lucht, gewoonweg uitgeroeid. En net als met de schildpad van Jantje: "Hebben we daar nu echt plezier van?"

De invoer van papegaaien in Nederland is sinds december 1970 weer verboden, omdat men vreest dat ze allerlei ziekten (in het bijzonder een dodelijke vorm van longontsteking) in ons land zullen invoeren. Het gaat hier dus weer om de bescherming van de mens en niet om het behoud van de papegaaien.

Niet alleen papegaaien, ook apen (en zelfs schildpadden) kunnen de oorzaak zijn van ziekten, die het leven van de mens in groot gevaar brengen. Het houden van dieren, die in het wild gevangen zijn, is altijd gevaarlijk. Daarom zouden we "het houden van" heel veel dieren willen ontraden maar ook (en vooral) omdat ons "houden van" een zo egoïstische betekenis heeft, dat de dieren, waarvan "wij houden" met ondergang worden bedreigd.

In ons land mogen geen wilde vogels voor de kooi worden gevangen. Is het niet vreemd als we de wilde dieren uit andere landen in onze kooien gaan houden? *De tijd gaat snel*; we mogen niets nalaten om waar ook ter wereld de wilde natuur te behouden. *Onderwijzers kunnen hier veel goeds doen.*

J. A. N.

vaak nodig, temeer niet omdat er in de grote dierentuinen ook wel apen worden geboren. *Met alle schenkingen mee komen er nauwelijks 200 nieuwe apen per jaar in de grote dierentuinen aan.*

KLEINE APEN

In de dierenwinkels ziet men meestal Rhesus- apen uit India en de z.g. Java- apen. Deze laatste komen tegenwoordig nog maar zelden van Java. De meesten komen uit Thailand en de Philippijnen. In 1960 voerde India nog 200.000 Rhesusapen uit en dat ging zo al jaren. In 1965 waren dat er nog maar 38.870. Waarom? Omdat er in India gewoonweg niet voldoende Rhesusapen zijn om aan de vraag te voldoen. De meeste van die apen kwamen uit de staat Uttar Pradesh, waar toen om ieder dorp wel een grote groep Rhesusapen leefde. Van die grote groepen was in 1965 nog maar 37 % over! De troepen die men er nog ziet, bestaan uit oude apen, jonge apen ziet men er vrijwel niet meer. Men heeft de kinderen en de ouders weggevangen en alleen de bejaarde grootouders overgelaten. Zo sterven de Rhesus- apen op vele plaatsen uit. Alleen bij de vele tempels vindt men nog "heilige" apen en dat zijn bloeiende families. Ze maken in en op die tempels, zoals de Apentempel in Benares, wel een geweldige smeerbeel, maar dat vindt iedereen gewoon. Heilige apen vangen doet niemand.

Nu komen heel veel apen uit Thailand, zoals we boven al zagen. Drie jaar geleden (1968) werden die nog in de buitenwijken van Bangkok gevangen. Nu moet men uren ver het binnenland inrijden om ergens versgevangen apen te kunnen kopen.

Uit Afrika komen de Meerkatten en de Mangabeys. Het zijn slanke apen met vrij lange armen en benen en een heel lange staart, die met katten niets te maken hebben. Het meest ziet men de z.g. Groene Meerkat, groenig grijs op kop en rug, zwart snoetje en witte buik.

Uit Zuid Amerika komen veel verschillende apen. De kleinste zijn de Klauwaapjes, ook wel Oeistiti's genoemd. Ze zijn zo groot als een Eekhoorn en in hun manier van doen lijken ze er daar wel wat op. Er zijn heel mooi gekleurde soorten bij. In de dierenwinkels komen v.n. de Witoor- en de Zwartoor- Oeistiti's, in hoofdzaak grijs met vage vlekken en stippels en met mooie witte en zwarte oorpluimen (naam!) Groter zijn de Zuid Amerikaanse Doodskopaapjes, roestrood met een wit gezichtje (daar hebben ze hun griezelige naam aan te danken). Verder de Capucijnerapen, bruin of zwart en wit. Die hebben heel wijze gezichten en een staart waarmee ze kunnen grijpen en kunnen vasthouden. Ze dragen er zelfs voedsel mee rond, hangen er mee aan de takken en hebben dan hun handen en voeten vrij. Ze zijn zo groot als katten en hebben kattenmanieren. Het zijn eigenlijk een beetje roofdieren, die graag vogeltjes vangen en ook opeten.

Meerkatten, Capucijnaapjes en Doodskopaapjes zijn in gevangenschap, ook door particulieren, wel te houden, maar het is en blijft een kostbare geschiedenis om het de dieren goed te geven en dat moet toch minstens de bedoeling zijn. Nog een enkel voorbeeld: Oeistiti's zijn leuke aapjes, maar zij vragen een kooi van minstens 6 m³ met een glazen voorwand omdat... zij hun urine metersver weg spuiten!

Nog eens: voor apen gaan we naar een goede dierentuin. De toegangsprijs lijkt hoog, maar als we zelf al die kostbare dieren gaan houden

dige leeftijd zijn zij nog wel sociaal ingesteld. Jonge poesjes spelen evenveel als jonge honden, maar hun spel is natuurlijk afgestemd op hun levenswijze. Katten stammen af van wilde dieren (Nubische katten), die hun prooi opmerken (reuk, gehoor, gezicht) om die bij overrompeling te bespringen en te doden door hem de nek te breken (slag met voorpoot in de nek of bijten in de nek). De kat gaat niet achter een hard wegge worpen bal aan; dat verschrikt hem; het past niet in zijn oorspronkelijke leven. Een bal, die zachtjes wegrolt of een ritselend papier-tje, dat aan een touwtje wordt voortgetrokken, brengt hem direct in actie: besluipen, plotseling bespringen en slaan met de voorpoot.

Katten, die jong in een gezin komen, missen hun moeder en hun nestgenootjes en zij zijn (bij goede behandeling) graag bereid om een kind als remplaceant voor het oorspronkelijke gezelschap te aanvaarden. Met het ouder worden neemt de behoefte aan sociaal contact bij een kat af. Veel katten blijven speeltjes: de goede verzorging spaart hen voor de confrontatie met het "werkelijke leven" (verdedigen tegen vijanden en soortgenoten, zoeken van voedsel e.d.); zij houden het "onbezorgde" van de jeugd en zij blijven in hun gedrag vaak iets jeugdigs houden. Zodra het kind ophoudt met de poes te spelen neemt ook de neiging tot spel bij de poes af. Bij een echte vriendschap van de zijde van het kind kan ook de poes lange jaren een speelgenoot blijven.

Bij hond en kat is de vriendschap "kind/dier" dus vaak gegrondvest op een wederzijdse sympathie. Ik ken eigenlijk geen andere huisdieren waarvoor dat ook geldt.

In de wat minder ideale situatie scheidt het kind plezier in het dier en lijdt het dier niet onder de situatie. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn bij het houden van konijnen, cavia's, witte muizen, witte ratten, goudhamsters, woestijnratten en eventueel schildpadden.

Voorop moet weer staan, dat het kind plezier heeft in het dier. Onder dat "plezier hebben in" versta ik, dat het kind het leuk vindt met het dier om te gaan en het te verzorgen. Albert Verwey heeft eens geschreven, dat het "liefhebben" van dieren vaak draait om het "lieve hebben". Ik geloof, dat het "lieve hebben" terug te voeren is op ons aangeboren gedrag: wij hebben blijkbaar een "bezitsinstinct". In onze eigen sociale contacten moeten we echt leren rekening te houden met anderen. Dat moeten we ook leren in onze omgang met dieren. Hoe moeilijk het ook is, het kind moet zich leren afvragen wat het dier prettig vindt. Als het kind dát ontdekt heeft en het dier toont dat door geen angst voor het kind aan de dag te leggen, is er een goede relatie tussen kind en dier ontstaan, maar heeft het kind ook iets geleerd, dat hem in de omgang met eigen soortgenoten van pas kan komen. De natuurlijke neiging van het kind is "bezitten"; het moet leren het dier te respecteren en het te zien als een bezit, dat verantwoordelijkheid oplegt; het vraagt verzorging in de zin van "zorg hebben over" en "zorgen voor". Veel kinderen, die zogenaamd van dieren houden, zijn kleine potentiaatjes, d.w.z. mensen, die de neiging hebben zich te laten gelden. In de omgang met vriendjes en vriendinnetjes lukt dat vaak niet; het dier is dan een goede remplaceant. Het spreekt vanzelf, dat de dieren tegen dit soort kinderen beschermd moeten worden, het liefst in die zin, dat we het kind leren hoe het wél met het dier moet omgaan. We helpen dan het kind en we leveren een bijdrage aan de bescherming van het dier.

In de omgang tussen kind en dier staat bij mij het kind voorop, maar

het dier is een heel goede tweede. We moeten aan *beider belangen* denken. In wezen hangen die heel nauw met elkaar samen.

* HOE HET NIET MOET

Jantje is met Moeder meegegaan om boodschappen te doen en heeft nieuwe schoentjes gekregen. Dat vindt hij aanvankelijk wel mooi, hij wil ze direct aan hebben. Maar na een tijdje wordt hij moe en gaat zeuren. Hij wil een lolly. Hij wil . . . En dan komen ze langs een dierenwinkel waar schildpadden in de uitstalkast staan. Hij wil een schildpad. En Moeder koopt een schildpad. Levend speelgoed, dat loopt zonder het op te winden. "Wat moet ie eten?" vraagt Moeder. "O, wat blaadjes sla". Dat is gemakkelijk en goedkoop. Is het toevallig een waterschildpadje, dan verkoopt een handige winkelier Moeder misschien ook nog een plastic bakje met een plastic palmboompje er in. En een doosje gedroogde vis en insecten voor de schildpad. Als Jantje 's avonds in het bad gaat, moet de schildpad mee. Het is toch een waterschildpad? De schildpad raakt in het zeepwater. Na een week gaan zijn oogjes dicht zitten en na nog een paar dagen gaat de schildpad dood. En omdat Jantje zijn nieuwe speelgoed kwijt is koopt Vader een nieuwe. Die gaat ook weer dood en zo gaat het verder. Er zijn veel goede dierenwinkels, die precies vertellen hoe men dat diertje houden moet, die goede terraria verkopen en behalve het droogvoer raad geven bij de koop over de juiste verzorging. Maar soms niet te uitgebreid, want dan bedenkt de klant zich en de winkelier moet ook leven*.

EN WAAROM HET NIET KAN

Veel kinderen zijn gek op een schildpad. Hoe dat komt zou ik niet durven verklaren. Een schildpad kan moeilijk het kameraadje van het kind worden; een binding als tussen kind en hond of kind en kat kan moeilijk tot stand komen. Wat ziet het kind dan wél in de schildpad? Misschien inderdaad het "beweeglijke speelgoed", dat er stevig en ongewaarslijkelijk uitziet.

Nu mag een dier — welk dan ook — nooit tot *speelgoed* worden. Het kind moet heel duidelijk beseffen, dat het dier *leeft* en dat het *verzorgd* moet worden. Het dier mag best eens worden opgenomen, d.w.z. af en toe; als regel moet het met rust gelaten worden en dat valt voor een klein kind niet mee. Grotere kinderen kunnen dat vaak wel opbrengen.

De schildpadden, die we in de dierenwinkels zien, zijn niet in gevangenschap geboren. Ze werden altijd in het wild verzameld. Of een schildpad bij goede verzorging "zijn wildernis" mist zou ik niet durven zeggen. Van die kant beschouwd geloof ik niet, dat er zo heel veel bezwaren tegen het (goed) houden van schildpadden zijn.

Wie van dieren houdt zal niet graag zien, dat die dieren in het wild uitsterven en dáár komen we bij een punt, dat we echt in onze aandacht moeten betrekken. Ik geef weer het woord aan Dr. Van Bommel.

* Tot voor enkele jaren voerde Joegoslavië ongeveer 100.000 landschildpadden per jaar uit. Dat is nu al veel minder, want die aantallen kan men niet meer bij elkaar brengen. Nu komen de meeste landschildpadden uit Marokko. Vanaf het vroege voorjaar tot het eind van de zomer gaan

Apen trekken rond door een groot gebied. Vandaag slapen ze hier, morgen daar. Het zijn als het ware de "dagjesmensen", die zich weinig bekommeren om de vervuiling van het stukje, waar ze zich nú bevinden; morgen zijn ze immers ergens anders.

Door die "dagjes-mensen-mentaliteit" zijn apen praktisch niet zindelijk te maken. Dat beperkt echter hun mogelijkheden als huisdier. *Apen horen in een kooi*; ze bevullen de kamer en ze vernielen er ook veel te veel. Voelt u het verschil met de hond? Die kan zijn gemis aan "sociale binding" compenseren doordat hij vrijelijk in het gezelschap van mensen (ook "kuddedieren") mag verblijven. De aap krijgt een barmhartige vorm van "cellulair".

Bij praktisch alle kuddedieren bestaat er in de groep een rangorde. Er is een "hoofd-aap" en alle andere volwassen apen staan daar in een bepaalde rangorde onder. Populair uitgedrukt "likt" iedere aap naar boven en "trapt" hij naar beneden. Die rangorde is niet eeuwig en onveranderlijk. Hij berust op "de kracht" van de dieren individueel. Zolang een "gehouden" aap zijn bezitter als hoofdaap beschouwd, is er weinig aan de hand: hij schikt zich zoals hij dat ook in de kudde gedaan zou hebben. Iedere aap groeit echter en met het groeien neemt zijn kracht toe. Toenemende kracht betekent de mogelijkheid om een hogere plaats in de rangorde te gaan innemen. Jonge aapjes, die pas in huis zijn, zijn erg lief; zij nemen aanvankelijk genoegen met de laagste plaats op de ladder. Naarmate hun kracht en hun zelfvertrouwen groeien, krijgen zij de neiging pogingen aan te wenden om hoger op de ladder te stijgen. Dat kunnen ze alleen door hun kracht te demonstreren en die blijkt weer het best door bezoekers en naderhand de kinderen te bijten. Het "lieve aapje" is "een gemeen kreng" geworden, althans voor kinderen en bezoekers; hij wordt opgesloten in een kooi waaruit hij alleen eens een poosje gehaald wordt als de baas, "de hoofdaap", tijd heeft. Tot het moment komt, dat het aapje zelf ook wel eens "hoofdaap" wil zijn en hij ook de baas aanvalt. Nu begint het "apenleed" pas in volle hevigheid. Wie wil de aap hebben? In het ongunstigste geval verhuist hij nog een paar maal om tenslotte bestemd te worden voor een dierentuin. "Dat is het beste voor het dier; dáár weten ze hoe ze hem moeten behandelen". Dat is volkomen waar maar in die dierentuin weten ze ook geen raad met de aap. Ze moeten hem natuurlijk in een bestaande kudde invoeren en u begrijpt, dat iedere aap in die kudde zijn best zal doen zijn "sociale ranghoogte" te handhaven. De nieuwe aap wordt van alle kanten aangevallen en ook in dit apengezelschap gaat het dier zich dood-ongelukkig voelen. Vaak weigert de dierentuin de aap en nu eindigt het dier zijn leven in een asyl waar hij — natuurlijk zo pijnloos mogelijk — wordt afgemaakt. Dr. Van Bommel vraagt terecht: Moest het dier hiervoor nu gevangen, getransporteerd en een tijdlang onder nare omstandigheden worden gehouden? Er is maar één conclusie: *we laten het houden van apen over aan de grote dierentuinen in ons land*, die daarop geheel zijn ingericht en die de zielerorselen van de apen al kennen vóór nieuwe dieren arriveren.

Intussen denkt u misschien: die dierentuinen zullen ook wel een flinke portie van de 30.000 apen, die jaarlijks in ons land worden aangevoerd, voor hun rekening nemen. Dat is niet nodig; in de goede dierentuinen blijven de apen lang in leven en daardoor is aanvulling veel minder

satie te komen. Die andere methoden zijn echter veel duurder doordat ze veel arbeidsintensiever zijn. Dáár gaan we m.i. over de schreef: de waarde van een mensenleven is niet in geld uit te drukken, maar hetzelfde geldt voor de waarde van een aap, waarbij we dan nog moeten bedenken, dat schaarste (zeldzaamheid) de ideële waarde steeds sterker doet stijgen.

OM HOEVEEL DIEREN GAAT HET?

We ontlenen aan Dr. Van Bommel weer enkele cijfers. In 1965 voerden de Verenigde Staten van Noord Amerika een aantal van 105.103 apen in, waaronder 308 chimpansees en 14 gorilla's. In 1966 waren dat er nog maar 62.783, waarvan er nog 4000 afgaan, die in Amerika waren geboren. Uit Kenia voert men nu reeds ieder jaar 18.000 Groene Meerkatten uit. In 1967 kwamen er voor de laboratoria niet minder dan 11.000 Doodskopaapjes uit Zuid Amerika naar de V.S. Verder 3.500 Capucijnapen en 2.000 Oeistiti's. In ons land komen ieder jaar 30.000 apen op de luchthaven Schiphol aan. Daarvan gaan er ongeveer 9.000 naar Scandinavië. De Nederlandse laboratoria gebruiken er nu nog maar 3.500 per jaar, maar dat betekent nog altijd 10 per dag! Als we bedenken hoeveel er het leven al lieten vóór die 10 in het laboratorium aankwamen, wordt het wel een zaak om van te griezelen.

DE DIERENWINKEL

Van de 30.000 apen, die op Schiphol aankomen hebben we er nog slechts 12.500 "verantwoord". Waar blijft de rest? Alweer op gezag van Dr. Van Bommel kan ik u meedelen, dat er daarvan 10.000 in dierenwinkels terecht komen. En helaas zijn dat lang niet allemaal onbedreigde soorten. Het is een schande, dat we wél proberen onze eigen fauna zo goed mogelijk te beschermen, maar dat we toelaten, dat de fauna in andere landen en werelddelen *ten dele voor ons genoeg* zo ernstig bedreigd wordt. Ik laat het dierenleed hierbij nog buiten beschouwing, maar natuurlijk moet dat heel sterk meetellen.

Dat dierenleed schuilt niet alleen in de wreedheid van het vangen; het schuilt ook dáár, waar mensen hun best doen om het de apen zo goed mogelijk te geven. Het is, met de beste wil, door een particulier niet te vermijden. In grote dierentuinen ligt de zaak anders maar vraag ook niet wat dat kost.

DE OORZAKEN VAN HET APENLEED

Apen zijn kuddedieren. Honden zijn dat van nature ook en ogenschijnlijk hoeft er dus niet zo veel verschil te bestaan tussen het houden van honden en van apen.

Honden stammen af van dieren, die er een hol op na houden. In zo'n hol woon je een hele tijd en het ligt dus voor de hand, dat het "netjes" gehouden wordt. Het is nooit in het belang van een dier als zijn schuilplaats ontdekt wordt. Ook de naaste omgeving van het hol moet dus "onopvallend" blijven en dat betekent, dat er geen "vuil" mag komen. Daardoor zijn honden in huis gemakkelijk zindelijk te maken.

de dieren, in manden verpakt, gewoon op elkaar gestapeld, als deklust van kustvaarders naar West Europa. Niet minder dan 300.000 per jaar! Maar de vraag blijft stijgen en Marokko kan er niet meer bijbrengen. Zo komen er nu ook al duizenden schildpadden uit de Kaukasus. Droogt de ene bron op, dan boort men de andere aan.

De meeste van die schildpadden vergaat het als de schildpad van Jantje, want van die honderdduizenden schildpadden zijn er het volgende voorjaar nog maar een paar duizend in leven. Dan komen er weer nieuwe. Tot... juist, tot er bijna geen schildpadden meer zijn en een schildpaddenzoeker er geen daggeld meer aan kan verdienen. Dat betekent, dat de dierenwereld van Joegoslavië, van Marokko en van de Kaukasus in weinige jaren wordt verarmd ten bate van een kortstondig plezier van Jantje. En heeft Jantje er eigenlijk wel plezier van? *

Die laatste vraag lijkt mij moeilijk te beantwoorden. Er zijn "Jantjes" genoeg, die zich erg aan "hun dier" hechten, maar desondanks gaat het dood. Vaak is Jantjes verdriet dan even groot als zijn plezier was. Jantje weet niet beter, maar zijn ouders zouden wroeging moeten hebben omdat zij hun zootje een dier gaven zonder dat ze er zich tevoren rekenschap van gaven waartoe dat Jantje (maar in feite hun) toe verplichtte. Wie een dier koopt moet heel precies weten wat hem en wat het dier te wachten staat. Dieren houden kost moeite en vraagt zorg, onverschillig wat voor dier het ook is. Wie dat er niet voor over heeft, moet geen dieren houden, zeker geen "moeilijke" dieren. Maar hoeveel mensen weten er voor te zorgen, dat hun hond in goede conditie blijft? Zie je niet massa's oude honden lopen, te vet om op hun pootjes te staan, amechtig en hijgend? En worden niet veel langharige honden 's zomers kaal geschoren, zogenaamd "omdat hij het anders zo warm heeft", maar in werkelijkheid omdat de baas er de tijd en de moeite niet voor over heeft om hem dagelijks uitgebreid te kammen en te borstelen? Krijgt het arme dier een huیداandoening dan wordt hij vaak naar het asyl gebracht...

Wanneer de mensen werkelijk wisten hoe ze met schildpadden moeten omgaan, dan gingen die honderdduizenden dieren niet dood en dan zouden er maar weinig aangevoerd hoeven te worden. Dan zouden de werkelijke kenners en liefhebbers er graag veel geld voor over hebben om een goede, gezonde en goed vervoerde schildpad te krijgen en er lang plezier van beleven. Geef veel Jantjes een schildpad van zacht-plastic met geluid, die duurt langer en geeft hem meer plezier...

DE SCHILDPAD IN DE KLAS

In het voorgaande staat genoeg, dat u kan motiveren om eens een les aan schildpadden te wijden en dan meteen ook het probleem van het vangen en houden met de kinderen te bespreken.

Indien het enigszins mogelijk is moeten de schildpadden in levende lijve bij de les aanwezig zijn, bij voorkeur een landschildpad en een moeras-schildpad. In enkele gemeenten kunt u de dieren voor een les van een officiële instantie lenen, bijvoorbeeld een schoolbiologiedienst. Bestaan dergelijke instanties niet in uw woonplaats wendt u dan tot een ervaren houder van terraria. Als hij u zelf niet kan helpen weet hij wellicht toch een adres.

Schildpadden zijn Reptielen. Zij horen dus tot dezelfde klasse van het dierenrijk waartoe ook de Hagedissen, de Krokodillen en de Slangen

behoren. Afhankelijk van het leerjaar waarin u deze les wilt behandelen, heeft het wellicht zin om even kort die vier orden de revue te laten passeren, temeer omdat tegenwoordig naast hagedissen en slangen ook krokodillen wel als huisdier gepropageerd worden.

Waardoor is het zo gemakkelijk een schildpad "als schildpad" te herkennen? Zet land- en moerasschildpad voor de klas en laat de kinderen zelf eens antwoord op die vraag geven. Waarschijnlijk komen zij wel op het "doosmodel": een rugschild en een buikschild, die opzij met elkaar zijn verbonden. Ieder schild bestaat van binnen uit een pantsering met beenplaten. Over deze beenplaten heen ligt de huid, die op haar beurt weer een pantsering van hoornplaten maakt. Als de schildpad groeit groeien de pantsers mee. Aan het hoornpantser zijn op de afzonderlijke schilden de groeilijnen mooi te zien. Die „doos" geeft vooral bescherming. De schildpad is veel meer op de verdediging dan op de aanval gebouwd en de meeste schildpadsoorten zijn volkomen ongevaarlijk. Dieren, die als het ware "geschapen" zijn voor de verdediging, zijn zelden snel. Kennen de kinderen een voorbeeld in onze eigen dierenwereld? (Egel). Bij de schildpad steken aan de voorzijde kop, hals en voorpoten uit de doos naar buiten; aan de achterzijde komen achterpoten en staart tevoorschijn.

Bij Landschildpadden is het rugschild erg bol en het dier kan zich op de stevige en stijve poten oprichten. De tenen van de poten zijn nauwelijks te onderscheiden. Als er gevaar dreigt trekt het dier kop en poten geheel onder het schild terug en het moet een knappe aanvaller zijn, die hem kwaad doet. De Landschildpadden bestaan al miljoenen jaren. Talrijke Reptielensoorten stierven in die tijd uit, maar de vreedzame schildpad wist zich te handhaven door zich tegen zijn vijanden in de letterlijke zin van het woord te pantseren. Dat pantser helpt niet tegen de schildpadvangers, die hem, voor ons plezier, naar een dierenwinkel doen verhuizen.

Bij Moerasschildpadden is het schild veel vlakker en zij kunnen zich ook niet zo volledig onder hun schild terugtrekken. Dat is aan de dieren, die u voor de klas gezet hebt, te demonstreren. Moerasschildpadden zijn dus iets minder op de verdediging ingesteld dan de Landschildpadden. Wie van beide is het meest beweeglijk? De poten van de moerasschildpadden zijn veel minder stijf en hun redelijk goed ontwikkelde tenen zijn door zwemvliesen met elkaar verbonden. Evenals de landschildpadden ademen de moerasschildpadden door longen. Zij moeten dus telkens boven komen om adem te halen. Graag zitten zij in ondiep water waarin ze zonder moeite hun neusgaten aan de oppervlakte kunnen brengen. Om te vluchten hebben zij graag wat dieper water in de buurt.

Er is ook een groot verschil in voedsel bij land- en moerasschildpadden. Zou een traag dier zich tot "jager" kunnen ontwikkelen? Natuurlijk niet. Trage dieren zijn op het land aangewezen op plantaardig voedsel, dat immers niet wegloupt. Op dat voedsel zitten wel eens trage dieren, bijvoorbeeld slakken, al dan niet met een huisje. Een landschildpad krijgt in de natuur dus overwegend plantaardig voedsel, maar daarnaast ook wat dierlijk voedsel. Nadat we dit weten vragen we eens aan de deskundige op welke wijze we landschildpadden zo goed mogelijk in goede conditie kunnen houden.

* Voedsel: Sla, alle koolsoorten behalve Rode kool, spinazie, postelein,

We zullen straks zien, dat lang niet alle chimpansees terecht kwamen bij liefhebbers. Het grootste deel liet het leven in laboratoria. *Alleen al in het Instituut Pasteur in Parijs werden tussen 1929 en 1959 niet minder dan 3500 chimpansees gebruikt!*

APEN IN LABORATORIA

Met een nogal grote mate van vrijmoedigheid heeft de mens tal van dieren ingeschakeld voor het behoud van zijn eigen lichamelijke welzijn. Een der meest gevreesde kinderziekten was tot voor een tiental jaren de poliomyelitis, de kinderverlamming. De ziekte wordt veroorzaakt door een virus, een "stukje smetstof", dat zó klein is, dat we er 400.000 van op een rij moeten leggen om een lengte van 1 cm te krijgen! Via mond en neus kan de smetstof in ons lichaam binnendringen. Hij komt terecht in ons darmkanaal en in heel veel gevallen gebeurt er, naar het uiterlijk te oordelen, niets: de patient wordt niet ziek, heeft zelfs niets gemerkt, maar in zijn bloed zijn antistoffen (tegenstoffen) gevormd. Soms echter lukt het de smetstof vanuit het darmkanaal via het bloed door te dringen tot het ruggemerg. Daar verricht het zijn vernielende werk, dat tot een meer of minder uitgebreide verlamming van het patientje (het betreft immers in hoofdzaak kinderen) leidt. De laatste epidemie in Staphorst en omgeving ligt ons nog vers in het geheugen.

Tal van ouders van jonge kinderen zullen een zucht van verlichting geslaakt hebben toen bekend werd, dat de Amerikaanse onderzoeker Dr. Jonas Salk een methode gevonden had om kinderen met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid te vrijwaren tegen de gevolgen van een polio-infectie. Salk had daarvoor echter apen nodig. Hij gebruikte de nieren van de pas gedode dieren om er, onder heel veel voorzorgen, polio-virus op te kweken. Dit virus kon hij op een speciale wijze doden en met het gedode virus werden — en worden — de kinderen ingeënt. Zij worden niet ziek, maar hun lichaam vormt wél de antistoffen, die het tegen een volgende infectie moeten behoeden. Dit z.g. Salkvaccin heeft honderdduizenden kinderen gered ten koste van duizenden apen.

Dit is één voorbeeld van het gebruik van apen in laboratoria. Mensapen zijn in veel opzichten nauw verwant aan demens en zo spelen de hoogst ontwikkelde apen ook vaak een rol bij transplantatie-proeven van weefsels en organen.

We zouden dit verhaal nog met vele voorbeelden kunnen uitbreiden, maar we geloven niet, dat dit nodig is. Ik wil er graag van uit gaan — en ik vertrouw ook, dat dit juist is — dat er in de laboratoria "zuinig" met de hogere proefdieren wordt omgesprongen, niet alleen ter wille van het geld, maar wel degelijk ook ter wille van de zeldzaamheid van de proefdieren en van het leed, dat hen soms berokkend moet worden. Desondanks vraag ik mij af of wij het recht hebben het *belang van de mens altijd te laten prevaleren boven dat van het dier*. Chimpansees en de andere Mensapen worden dermate in hun bestaan bedreigd, dat we heel zuinig met hen moeten omspringen.

In het geval van de polio ligt de zaak nog iets ernstiger. Strikt genomen zou het aantal te gebruiken apen beperkt kunnen worden omdat de wetenschap inmiddels andere methoden gevonden heeft om tot immuni-

steeds groter worden. Men wenst kameleons, Boa constrictors, cheetahs en apen, bij voorkeur mensapen in zijn flatje!

MENSAPEN

In Afrika leven de gorilla's en de chimpansees, in Azië de gibbons, slanke, prachtige dieren met heel lange armen en korte benen en alleen op Borneo en in Atjen de Orang Oetans. Die laatste zijn mooi roestrood en hebben heel lange haren.

Mensapen worden allemaal heel groot, de grootste is de gorilla. Alleen de gibbons worden niet groter dan "gewone" apen.

Gibbons, gorilla's en Orang Oetans koopt geen fatsoenlijk mens. Die dieren mogen in hun vaderland niet gevangen worden, ze zijn streng beschermd en wanneer ze hier toch verkocht worden zijn het gesmokkelde dieren. Helaas is een dierenwinkel, die deze dieren verkoopt, nog niet strafbaar, maar we hopen, dat er gauw een wet komt die het verkopen van beschermde dieren verbieden zal.

Afgezien van het voorgaande moest geen zinnig mens Mensapen houden, al zijn ze zo verstandig, dat een chimpansee nog wel eens zindelijk te maken is, dat (zoals we straks zullen zien) met andere apen niet lukt. Met een jaar of zes worden alle mensapen zo groot en sterk, dat ze een gevaar voor hun omgeving gaan vormen. Vóór het echter zover is hebben zij hun baas al handen vol geld gekost. Als regel komen ze als heel jong diertje in huis. Ze moeten, net als kinderen, tegen alle mogelijke ziekten ingeënt worden, ze moeten voortdurend onder medisch toezicht staan van een dierenarts, die in niet zeldzame gevallen van tijd tot tijd een kinderarts zal willen consulteren. Ze zijn voor veel kinderziekten veel gevoeliger dan mensenkinderen en aan griep gaan ze gauw dood.

De voeding is uitgesproken duur. We gaan die niet in extenso bespreken, maar u moet er echt wel voor naar speciale zaken als Reform-winkels. En u kent het slot: het dier wordt te groot en te sterk en het wordt vaak ongezeggelijk. Het kan in huis niet langer gehouden worden. U moet een grote en heel dure kooi laten maken (ze zijn immers zo sterk!) met een buitenkooi en een binnenkooi, waarin gestookt kan worden. Daar zit dan die aap alleen en daar kan hij niet tegen. Chimpansees kunnen zich zelf niet bezig houden, zonder speelgenoot en aandacht worden ze spoedig verdrietig, gaan rare dingen doen en lijken spoedig op zenuwzieke kinderen. Is dit verantwoord? Zeker niet als u ook nog het volgende weet:

Dat vangen van chimpansees is een nare zaak. De jagers overvallen een groep dieren en per jong, dat in Europa of Amerika aankomt heeft men uitgerekend dat er wel 4 tot 9 dieren omkomen. In de eerste plaats de volwassen dieren, die proberen hun jongen te beschermen en die doodgeschoten worden, maar ook veel jonge dieren die bij de jagers de goede verzorging niet vinden of daar of onderweg ziek worden en dood gaan.

In Amerika werden in 1965 ruim 300 chimpansees ingevoerd. Hiervoor moesten dus 3000 dieren gedood of gevangen worden! In 1966 en 1967 waren de aantallen ongeveer gelijk. In drie jaren betekende dat dus (alleen voor Amerika) een vermindering van 9000 chimpansees in West Afrika. Een kind kan begrijpen, dat dit niet lang meer kan doorgaan.

zachte jonge andijvie, fruit (appel, peer, banaan, pruimen, druiven, tomaten) in stukjes gesneden. Hierbij moeten we bedenken, dat vele groenten en vruchten met bestrijdingsmiddelen zijn bespoten. Afwassen van het voedsel helpt enigszins, maar daarna moeten de groenten en de vruchten weer goed worden afgedroogd; bij nat voedsel krijgen de dieren moeilijkheden met de spijsvertering.

Af en toe, bijvoorbeeld tweemaal per week, rauw vlees voeren, dat moet worden gemalen. Geen rauw gehakt; dat is te vet. Liefst biefstuk-tartaar (ongekruid en ongezoeten) of fijn gemalen runderhart. Dit fijn-gemaakte vlees wordt gemengd met gistocal, dat bij de drogist te koop is.

Drinken. Een vlak waterbakje, waar het dier gemakkelijk in en uit kan kruipen is nodig. Het dier drinkt er niet alleen uit; het wil er ook graag in baden.

Verblijf. Het dier mag niet op een koude kamervloer rondlopen, omdat de tocht van deuren en ramen niet wordt verdragen. Bij voorkeur in een heel ruim terrarium (voor uitgegroeide dieren tenminste 1 meter bij 50 cm breed en een hoogte van 40 cm) of een houten kist van die afmetingen. Fijn, droog zand op de bodem. Daarboven een lamp, bij voorkeur met reflector, waaronder het dier zich kan warmen. Een dier, dat het te koud heeft, eet slecht en verteert zijn voedsel slecht. Het dier moet het gehele jaar door warm en levendig gehouden worden. Indien de gelegenheid daartoe bestaat kan men de dieren 's zomers *overdag* op een zonnig, niet drassig, grasveld zetten, liefst met veel onkruid. De schildpadden eten graag paardebloem, leeuwetand en weegbree. Gras lusten ze niet. De gele bloemen van b.v. paardebloem eten ze nog liever dan de bladeren.

Men moet geen pogingen aanwenden om zijn schildpad een winterslaap te laten houden. De kans, dat hij dood gaat is dan vrij groot. Zorg ook in de winter voor warmte *

Voortplanting. Zoals bij de meeste diersoorten zijn er ook bij de schildpadden twee typen van individuen (een wijfje en een mannetje) nodig om tot voortplanting te komen. Het mannetje is van het wijfje te onderscheiden doordat hij een wat hol buikschild heeft. Schildpadden leggen eieren met een leerachtige schaal. Zij moeten dus bevrucht zijn voor het wijfje de eieren legt. Dat betekent, dat het mannetje zijn zaadcellen in het inwendige van het wijfje moet brengen vóór de eieren gelegd worden. In het fraaie tijdschrift *Artis* (dat eigenlijk op iedere school aanwezig zou moeten zijn) staat in het nummer van juli/augustus 1971 een verhaal van H. P. Rensenbrink, dat tot titel draagt "Eieren uit een doosje".

Ik citeer hieruit het volgende:

"Het begint natuurlijk met het oude liedje: jongen zoekt meisje. Of het een schildpadwijfje van de eigen soort is, kan hij niet alleen zien aan de vorm en de voor elke soort typerende tekening van haar schild, maar ook aan haar kop, die vrijwel altijd een heel karakteristieke en vaak vrij kleurige tekening vertoont. Komt een verliefde schildpad dus een andere tegen die niet onmiddellijk de kop onder het schild verstoppt,

dan is hij al meteen geïnformeerd over de vraag of het er één van de eigen soort is. Het verdere verloop van de gebeurtenissen hangt wat af van de vraag of de eigenaar van de kop een heer of een dame is. In het eerste geval, zeker ook als die heer een verliefde bui heeft, kan er een geducht gevecht volgen . . . Landschildpadden zwaaïen dreigend met hun kop en gaan dan als pantserwagens op elkaar af. Ze zijn heel sterk en bij een voldoende temperatuur en een voldoende motivatie kunnen ze ook nog behoorlijk vlug zijn. Ze draaien om elkaar heen en proberen elkaar met flinke klappen omver te gooien. De kunst schijnt te zijn, de tegenstander in de flank te treffen. Het is weliswaar niet zo dat een schildpad ten dode opgeschreven is als hij op de rug komt te liggen, maar hij moet dan wel even op verhaal komen en proberen met kop en poten houvast te vinden op de ondergrond om zich weer om te keren. Tegen de tijd, dat hem dit lukt, is zijn vechtlust wel verdwenen.

Grappig is dat het hofmaken van een landschildpad allerlei elementen vertoont van het agressieve gedrag tussen twee mannetjes. Iets wat we overigens bij allerlei hofmaak-ritueel van dieren terugvinden. Ook voor een wijfje worden knikkende en zwaaïende bewegingen met de kop gemaakt, die door haar kennelijk anders worden uitgelegd. Tenminste dat hopen we, want haar gedrag doet vaak vermoeden, dat ze het niet zo leuk vindt. Meestal gaat een zo aangesproken 'schildpaddame' er namelijk vandoor. Maar niet zo hard dat de minnaar haar niet kan bijhouden. Om haar van zijn tere gevoelens te overtuigen, gaat hij heel weinig teder te werk. Hij stoot onafgebroken met de rand van zijn schild tegen het hare, tot ze blijft staan. Dat is dan het sein voor de paring. De heren leggen daarbij een grote volharding aan de dag want een schildpadwijfje, dat echt niet wil, wordt heel lang achtervolgd en aangestoten. Ik heb er eens één gezien, die het ruim tien minuten volhield. Heel kwalijk kunnen we ze dat gedrag niet nemen; het is kennelijk 'ingebakken', geprogrammeerd in hun computer. En als zo vaak bij dieren, die in ongewone omstandigheden leven, zie je de computer bij gebrek aan goede informatie wel eens doordraaien. Iemand vertelde mij over een schildpad die als enkeling in een huis woonde, dat het dier uren lang bezig kon zijn met het aanstoten van een leeg doosje. Tijdens de paring zit het mannetje op het ruggantser van het vrouwtje. Bij veel soorten is het buikpantser van meneer aan de achterkant wat hol, naar men aanneemt om hem van een stevige zit te verzekeren."

Na de paring legt het wijfje de eieren in het zand. Helaas komen zij vaak niet uit. Was dat wel het geval dan zou er wellicht een oplossing gevonden kunnen worden voor de vraag naar schildpadden zonder dat de soort hierdoor in zijn voortbestaan bedreigd werd.

Voedsel voor de moerasschildpad

Moerasschildpadden zijn veel bewegelijker dan landschildpadden en hun voedsel bestaat in de natuur in hoofdzaak uit dierlijke componenten. Dr. Van Bommel zegt er het volgende van:

* Reepjes vlees (van de zeevis alleen kabeljauw, schelvis, wijting en koolvis; ook diepvries kabeljauw is goed bruikbaar, mits zorgvuldig ontdooid). Zoetwatervis is bruikbaar, alle soorten, maar levert meer gevaar van besmetting door parasieten van de gevoerde vis. Bij Noorse vis is de kans op kwikvergiftiging kleiner dan bij de vis uit de Noord-

zee. Behalve vis kan ook biefstuk-tartaar, fijngemaakt runderhart en bloedwormen (dat zijn muggelarven, die men in sommige goede aquariumwinkels kan kopen) worden gegeven. Sommige soorten eten ook wel wat groen (sla of zachte waterplanten).

Aan het fijngemalen vlees wordt gistocal toegevoegd. Zijn de dieren bij aankoop erg licht in gewicht en zijn de ogen wat ontstoken, dan moet de dierenarts er bij komen. Een injectie met vitamine A wil vaak helpen. Verblijf. Een aquarium waarin de dieren goed kunnen rondzwemmen is nodig. Samenhouden met vissen lukt alleen bij heel kleine en jonge waterschildpadjes. Zodra ze wat ouder worden gaan ze de vis vangen. Ook kleine, jonge waterschildpadjes eten b.v. jonge guppies. Het aquarium moet zo ingericht zijn dat de dieren gemakkelijk uit het water kunnen klimmen (stevig plankje, met ribbels, dat niet kan kantelen) en volkomen droog kunnen gaan liggen, wanneer ze dat willen. Boven dit landgedeelte weer een lamp waaronder ze zich kunnen warmen.*

Moerasschildpadden laten zich in het algemeen wel voor de klas voeren. Geef hen een reepje vlees of een stukje vis. Ze eten het als regel onder water op.

AFRADEN OF NIET?

We hebben de schildpadden laten zien, we hebben er samen verschillende dingen aan ontdekt; u heeft verteld waar de schildpadden vandaan komen en u heeft met de kaart erbij de plaatsen opgezocht en de reis gereconstrueerd. Op die reis sneuvelen al heel veel dieren en na een jaar zijn er in procenten uitgedrukt waarschijnlijk niet veel meer dan 5 % in leven.

Die droeve feiten moeten we stellen tegenover het genot van het houden van een schildpad. Ieder kind, dat een schildpad vraagt of zelf koopt, moet eigenlijk beseffen, dat hij hierdoor meehelpt de natuur in een ander deel van onze aarde te verarmen. Wil hij desondanks toch een schildpad hebben dan moet hij goed weten hoe hij het dier moet behandelen. Ik heb echter een stille hoop, dat een goede les van uw kant de verkoop in de dierenwinkels zal beperken en daardoor het vangen in het wild zal afnemen.

ANDERE DIEREN

Naarmate de welvaart toenam nam ook de vraag naar dieren toe; niet alleen qua aantal individuen, maar vooral ook qua aantal soorten. Nam men vroeger genoeg met krielkippen, raskonijnen, duiven, kleurkanaries of andere gemakkelijk te kweken soorten, nú wordt er naar "veel zeldzamer" en "moeilijker" dieren gevraagd, die weer heel vaak alleen door wildvang in de handel komen. We denken hierbij in de eerste plaats aan tal van apesoorten en in de tweede plaats aan snel zeldzamer wordende vogels.

Panda-nieuws, het officiële orgaan van het Wereld Natuur Fonds, vreest ook de invloed van de T.V. "die vaak biologisch volkomen onverantwoorde amusementsfilms uitzendt waarbij exotische dieren een hartveroverende rol spelen". Dit doet de vraag naar exclusieve dieren